

Eskişehir Halkevi ve Halk Evi Dergisi

Mesut ERŞAN

Osmangazi Üniversitesi

ERŞAN, Mesut, Eskişehir Halkevi ve *Halk Evi* Dergisi. CTAD Yıl 6, Sayı 12 (Güz 2010), 101-124.

Halkevleri Cumhuriyet döneminin en önemli kültür ve aksiyon kurumlarından birisidir. Cumhuriyetin ve inkılâpların halka benimsetilmesi konusunda büyük bir görev üstlenen bu kurumlar aynı zamanda Türk kültürünün araştırılıp kayıt altına alınması ve halkın kültür düzeyinin yükseltilmesinde büyük rol oynamışlardır. 14 Şubat 1932 yılında açılan Eskişehir Halkevi de faaliyetini sürdürdüğü yıllarda, çevresinin çok önemli bir kültür merkezi olma özelliğini kazanmış, yörenin tarihine, coğrafyasına, folkloruna ve sosyo-ekonomik yapısına ışık tutacak çok değerli çalışmalar ortaya koymuştur. Bu makalede ilk açılan Halkevlerinden birisi olan Eskişehir Halkevi'nin faaliyetleri tanıtılıp, Cumhuriyet döneminde oluşturulan toplumsal ve kurumsal yapının güçlendirilmesi konusundaki çalışmalar yerel ölçekte irdelenmeye çalışılmıştır.

Anabitar Sözcükler: Eskişehir Halkevi, *Halk Evi* dergisi, Eskişehir Halkevi'nin Faaliyetleri, Eskişehir Halkodaları.

ERŞAN, Mesut, Eskişehir People's House and *Halk Evi* Journal. CTAD Year 6, Issue 12 (Fall 2010), 101-124.

The People's Houses are among the leading cultural institutions with an active mission in the Republican Era. Assigned with the responsibility of easing the process whereby the people would adopt the Republic and the revolutionary reforms, they were also influential in the attempts of exploring and recording the Turkish culture and the elevation of the cultural level of people. Eskişehir People's House, opened on 14th February 1932, became a cultural center in its surroundings when it was still active. It also served many researches that have brought the lights in historic, geographical, folkloric and socio-economic characters of the region. In this article the activities of the People's House of Eskişehir, one of the earliest institutions of its kind, has been described and the attempts aimed at strengthening the social and institutional structure of the early republican era, have been tried to analyzed.

Key words: Eskişehir People's House, *Halk Evi*, Activities of Eskişehir People's House, People's Rooms in Eskişehir.

Giriş

İnkılâplar seferber edebildikleri halk kitleleri sayesinde yaşar ve başarıya ulaşırlar. Halkın inkılâplara bağlılığını sağlamak ise ancak güçlü bir propaganda ile mümkündür. Türkiye’de Serbest Fırka deneyimi ile yaşanan inkılâp karşıtı gelişmeler karşısında Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı başta eğitim alanında olmak üzere güçlü bir ideolojik propagandaya girişti ki özellikle toplumsal ve ekonomik yönden ihmal edilen halk katmanları üzerinde bu propaganda hareketinin en önemli aracı Halkevleri ve bu halkevlerinin neşrettikleri kendi dergileri oldu. Halkevleri Cumhuriyet Halk Partisi’nin Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Laiklik, Devletçilik ve İnkılâpçılık ilkeleri içinde çalışan¹, toplum hayatının hiçbir parçasının parti denetimi dışında kalmaması ve toplumsal davranışların siyasal davranışlarla dengeli yürütülebilmesi için oluşturulmasına karar verilen kurumlardı.² Devrimlerin sürekliliğini ve kalıcılığını sağlamaya dönük işlevinin yanında yurdun her köşesinin tarihini, coğrafyasını, etnografya ve folklorunu tanımaya-bilmeye ve tanıtmaya, toplama ve derlemeye yönelik önemli bir faaliyet icra eden Halkevleri belirlenen amaçlar doğrultusunda³, 1932 yılından kapatıldığı 1951⁴ yılına kadar 19 yıl Cumhuriyet döneminin en önemli kültür kurumu olma özelliğini taşıdı. Bu yönüyle Halkevleri ulusal birlik ve beraberliği güçlendirecek kültür öğelerinin ortaya konulup geliştirilmesinde büyük bir rol oynadı.

Öte yandan Halkevleri Türk Ocakları’nın yerine kurulan ve bu Ocakların manevî mirasçısı olan kurumlardı.⁵ Nitekim Türk Ocakları 10 Nisan 1931’de olağanüstü bir kurultayla kendisini feshederek bütün taşınmazları Cumhuriyet

¹ *Halkevleri 1932-1935, 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı*, 1935, s.11.

² Mahmut Goloğlu, *Tek Partili Cumhuriyet*, İstanbul, 2009, s.21.

³ Cumhuriyetin "Yeni Adamı"nın mimarlarından pedagog ve inkılâpçı İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Halkevleri tarafından yerine getirilmesi gereken beş temel amaç tespit etmiştir. Bunlar: 1-Türkiye’nin bütün gençlerine toplu hayat yaşatmak; 2-Müşterek mesuliyet duygusu aşılatmak; 3-Kolektif neşeyi tattırmak; 4-Türk rejimi istikametinde bir moral vermek; 5-Yürüyüş, musiki, tiyatro, edebiyat zevklerini vermek. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Halkın Evi*, Ankara, 1950, s.30.

⁴ Tek parti rejiminin doğal sonucu olarak Halkevleri CHP’nin yan kuruluşuydu. 1945’ten itibaren çok partili döneme geçilince halkevlerinin statüsü, özellikle Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti arasında siyasî bir sorun olmuştur. Nitekim 1950’deki seçimleri kazanan Demokrat Parti milletvekilleri tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne “Halkevlerinin ve Bazı Halk Partisi Gayrimenkullerinin Hazineye İadesi Hakkındaki Kanun Lâyihası” 9 Ağustos 1951 tarihinde açık oylamaya sunulmuş ve lâyiha, mecliste bulunan 365 milletvekilinden 362’sinin olumlu oyuyla yasalaşmış ve 11 Ağustos 1951 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanun için *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 7882, 11.08.1951, Kanun No: 5830 ve *TBMM Kanunlar Dergisi*, TBMM Basımevi, Ankara, 1951, 9. Dönem, Cilt 33, s.937-939.

⁵ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasi Partiler 1859-1952*, İstanbul, 1952, s.578.

Halk Fırkası'na devretmiştir.⁶ 10-18 Mayıs 1931'de toplanan Cumhuriyet Halk Fırkasının Üçüncü Büyük Kongresi'nde CHP tüzüğü ele alınıp gözden geçirilmiş ve yeni baştan düzenlenerek halkevlerinin kurulmasına karar verilmiştir⁷. 19 Şubat 1932 tarihinde de başkentte yapılan törenle birlikte tüm Türkiye'de 14 halkevi şubesi açılmıştır⁸.

Eskişehir Halkevi

19 Şubat 1932 tarihinde 13 il merkeziyle birlikte açılan Eskişehir Halkevi, Eskişehir Türk Ocağı'nın maddî ve manevî mirasını devralmıştı. Eskişehir Halkevi'nin kurucu ve ilk mensupları da doğal olarak Türk Ocağı mensuplarıydı.⁹ Halkevi'nin neşredeceği yayın organı *Halk Evi*'nde "Evimiz" yazısında Halkevi'nin kimin evi olduğuna, nasıl bir "ev" tasarlandığına dair niteleyiciler ("ülkü evi, fikir evi, kültür evi") Evi sahiplenilenlerin ve sahiplenilmesini istedikleri kitlede oluşturmak istedikleri amaçlar bağlamında temel görüşlerini dile getirerek coşku ve heyecan doludur:

Evimiz ülkü evi, fikir evi, kültür evidir. Oraya bir inanış ve bir sevgi ile kendilerini öz yurdun büyük varlığına bağışlamış olan şahsiyetler toplanır. Bu evin kapıları halka ve hakikate açıktır. Çok ince ve derin araştırmalar ve çalışmalarla kurulmuş olan Halkevi, Türk milletini medeni dünyada, en layık olduğu yere yükseltmek heyecanı ile açılmıştır. Her Türk vatandaşı, bu ılık ve temiz yuvada insanî ve medenî tekâmülünün malzemesini bulabilir. Çünkü Halkevi, içtimâî, ilmî ve hayatî bütün icapların sürüklediği yollarda yürüyen bir fikir varlığıdır.¹⁰

Bu anlayışla açılan Eskişehir Halkevi önce sekiz şubeyle faaliyete başlamış¹¹, 1944 yılında Müze ve Sergi Şubesinin faaliyete geçmesiyle diğer halkevlerinde

⁶ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Füsün Üstel, *Türk Ocakları (1912-1931)*, İstanbul, 1997, ss. 358-384.

⁷ Bu konuda geniş bir değerlendirme için bkz. Zeki Arkan, "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", *Atatürk Yolu Dergisi*, VI/23 (1999), ss. 261-281.

⁸ Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, İstanbul, 2000, s.100. 19 Şubat 1932 günü açılan Halkevi şubeleri şunlardır: Afyon, Ankara, Aydın, Bolu, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Konya, Malatya, Samsun. "Vilayetlerde Halkevi", *Hakimiyeti Milliye*, 23 Şubat 1932..

⁹ Halkevinin en faal üyelerinden olan Faruk Şükrü Bey, Türk Ocağı Eskişehir şubesinin son başkanı idi. *Eskişehir, Ticari, Zirai, Coğrafi, Tarihi Malumat ve Halk Bilgileri*, Haz. Faruk Şükrü, Eskişehir, 1934, s.83.

¹⁰ *Halkevi Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Ferkalâde Nüshası*, 29 Teşrin-i Evvel 1933, No.13-15, s.158.

¹¹ *Ülkü*, Şubat 1936, Sayı 36, s.460, Bunlar İçtimâî Yardım, Dil-Tarih- Edebiyat, Köycüler, Kütüphane ve Neşriyat, Temsil (Gösterit), Halk Dershaneleri, Spor, Güzel Sanatlar (Ar) şubeleridir.

olduğu gibi dokuz şube ile bu faaliyetlerini sürdürmüştür.¹² Eskişehir Halkevi'nin ilk yılında üye sayısı 288'i bulmuştur. Bunun 58'i Dil, Tarih Edebiyat, 13'ü Güzel Sanatlar, 26'sı Temsil, 82'si Spor, 52'si İçtimâî Yardım, 14'ü Halk Dershaneleri, 21'i Kütüphane ve Neşriyat, 22'si de Köycüler Şubelerine mensuptur. Üyeler içinde 2 avukat, 13 doktor, 93 öğretmen, 15 tüccar, 3 çiftçi, 21 işçi, 150 diğer meslek erbâbı vardır. Üyelerin 267'si erkek 21'i kadındır.¹³ İlk başkanlığını Osman (Işın) Beyin (1932-1937)¹⁴ yaptığı Eskişehir Halkevi'nde başkanlık görevini üstlenen diğer kişiler ise Dr. İhsan Oyman (1937-1941), Diş Tabibi Nazif Bartu (1941-1945), Numan Kırac (1945-1948) ve Avukat Yaşar Eğin'dir (1948-1951).

Halkevi ilk önce bugün Süleyman Çakır Lisesi'nin bulunduğu yerdeki bir binada faaliyete başlamış, 1 Ocak 1936 tarihinde¹⁵, Eskişehir Belediyesi Fen İşleri Şefi Mimar İzzet (Baysal) Bey tarafından planı çizilen, konferans salonu ve dükkânlarıyla bir kompleks hâlindeki 250 kişilik yeni binasına taşınmış¹⁶ ve faaliyetlerini bu binada sürdürmüştür. Özel idareye ait bu bina da 1949 yılı Aralık ayında satılığa çıkarılmış¹⁷, binanın bir kısmı 1950 yılı Şubat ayında 218 bin liraya İş Bankası'na satılmıştır¹⁸.

Bu arada Eskişehir'deki halkevi ve halkodası yalnızca merkezle sınırlı değildi. İlçe ve köylerde de halkevi ve halkodası açılmış, bunlar da 1951 yılına kadar faaliyetlerine devam etmişlerdir. 1945 yılında Eskişehir'de merkez Halkevi'yle birlikte Mahmudiye ve Sivrihisar Halkevleri; Eskişehir merkeze bağlı Alpu, İsmetpaşa, Taşkopru, Abbashalimpaşa, Bozan, Çifteler, Gündüzler, Kadıkuyusu, Karapazar, Kızılınler, Küplü, Mecidiye, Muttalip, Osmaniye, Sankavak, Satılmışoğlu, Uludere; Mihalıççık ilçelerinin merkez ile Beylikahır, Domya, Gürleyik, Kayı, Kavak, Sorgun; Seyitgazi ilçelerinin Kırka, Arabören, Bardakçı, Değişviran, Hamidiye, Kümbet; Sivrihisar İlçesinin, Kaymaz, Kozacı, Dümrek, Geremli, Holanta, Hortu köylerinde halkodaları olmak

¹² *Eskişehir 15 Yıllık Kitabı*, İstanbul, 1938, s.115.

¹³ *Halkevi Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Fevkalâde Nüshası*, Ekim 1933, s.159.

¹⁴ T.B.M.M. 5. Dönem Eskişehir milletvekili, *Halkevi*, 29 Birinci Teşrin 1936, Sayı 36, s.457.

¹⁵ *Halkevi*, 29 Birinci Teşrin 1936, Sayı 36, s.464.

¹⁶ *Sakarya*, 23 Birinci Teşrin 1934; Diğer Halkevlerinde olmayan "ticari bir mekâna" Eskişehir Halkevinde rastlanır. Alt kat tamamı gelir amaçlı olarak yapılan dükkânlardan ibarettir. Üst kattaki temsil salonu da "kumpanyalara kiralanabilecek" şekilde ayrı bir merdivenle tasarlanmıştır. Ayşe Durukan-Türkan Ulusu Uraz, *İTÜ Dergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım*, Cilt 7, Sayı 1, Mart 2008, 38-49. Binanın mimari özellikleri ile ilgili olarak bkz. Leyla Alpogut, "1930'larda Bir Mimar, İzzet Baysal", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 26, Sayı 1, Haziran 2009. Eskişehir'in Köprübaşı semtindeki bu bina bugün İş Bankası hizmet binası olarak kullanılmaktadır.

¹⁷ Bina 450 bin liralık muhammen bedelle satılığa çıkarılmış, bu para ile vilâyet binası yanında yeni bir Halkevi binası ile bir ilkokul binası yapılması kararlaştırılmıştı. *Sesizlik*, 18 Aralık 1949.

¹⁸ *Sesizlik*, 10 Şubat 1950.

üzere 3 merkezde halkevi, 37 merkezde de halkodası mevcuttu.¹⁹ 1948 yılında ise bu sayı 4 halkevi, 62 de halkodası olmak üzere 66'ya ulaşmış idi.²⁰

Eskişehir Halkevinin Faaliyetleri

Halkevi dergisinin *Cumhuriyetin 10. Yılı Fevkalade Nüshası*'ndan anlaşıldığına göre açılışını Giresun mebusu olması bir tarafa, meşhur gazeteci, nâşir ve matbuat adamı Hakkı Tarık (Us) Beyin yaptığı Eskişehir Halkevi²¹ ilk iki yıllık süre içinde yoğun bir faaliyet göstererek 9 genel toplantı, bir açılış ve bir de yıl dönümü kutlaması yapmıştır.²²

Halkevi, açılış ve yıldönümü törenleri dışında oldukça aktif bir faaliyet programı uygulamaya başlamıştır. Öncelikle halkın irşat ve aydınlanmasına büyük önem veren Eskişehir Halkevi'nin bu konudaki en önemli faaliyeti konferanslar olmuştur. Konferans ve konuşmalar genelde yerel yönetici ve öğretmenler tarafından verilmiş, bunun yanında, tanınmış bilim adamları ve uzmanlar da davet edilmiştir. Değişik zamanlarda İçtimaî Yardım Şubesi Reisi Doktor Nazmi Bey, Darülfünun Anatomi müderrislerinden Hamdi Suat Bey, Müderris Mustafa Hakkı Bey'in sağlıkla ilgili konferansları yanında Alman bilim adamlarından Profesör Her Osten "Alişan Harabeleri ve Hitit Medeniyeti" ; Hukuk doktoru Cemil Sait Bey "Avrupa'nın Bugünkü İktisadî Manzarası ve Türkiye"; Orman Yüksek Mektebi Rektörü Şefik Bey "Ormancılık" ; Mühendis Ömer Lütfü Bey "Millî Tasarruf"; Tarık Bey, "Türk Şimendiferciliği ve Ergani Madeni" hakkında konferanslar vermişlerdir. Yine bu süre zarfında 25 konferans verilmiştir.²³ Öte yandan çeşitli tarihlerde halkevinde Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği tarafından tertip edilen konferanslarda Haldun Terem "Harbin Doğurduğu İhtiyaçlar, Sunî Maddeler"; Fuat Sirmen ve Yavuz Abadan "Yeni Dünya Nizamı Karşısında Türkiye'nin Vaziyeti"; Hikmet Birand "Çiçekler Böcekler"; Nüzhet Gökdoğan "Astronomi" konularını işlemişlerdir.²⁴ Bu isimler dışında Eskişehir Halkevi'nde konferans veren ünlüler ve konuları şöyleydi: Maarif Vekâleti Başmüfettişi Hilmi Yolaç "Aile İktisadiyatında Kadının

¹⁹ *CHP Halkevi ve Halkodalarının Yurt İçinde Dağılımları*, Ankara, 1945, s.30.

²⁰ Sefa Şimşek, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevi 1932-1951*, İstanbul, 2002, s.251; *CHP XVI.Yıldönümünde Halkevi ve Halkodaları*, Ankara, 1948, s.25.

²¹ Eskişehir Halkevi'nin ilk açılış töreni Asri Sinema'sında gerçekleştirilmişti. *Halkevi Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Fevkalâde Nüshası*, s.159.

²² Halkevi'nin açılışının I. yıldönümünde hitabeler, nutuklar söylenmiş, halk şarkıları okunmuş, bütün seyircilerin katılımıyla Bozkurt ve İstiklâl marşları söylenmiştir. Cumhuriyet Halk Fırkası ve Halkevi Reisi Osman Bey, Halkevi'nin maksat ve gayesini anlatan bir konuşma yapmıştır.

²³ *Halkevi Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Fevkalâde Nüshası*, s.160.

²⁴ *Halkevi*, Mayıs 1941, Sayı 51, s.808.

Rolü²⁵”; H. Rahmi Apak “Dünya Hadiseleri Hakkında Hükûmetin Tuttuğu Yol”; Prof. Cahit Oğuzoğlu “Bâtl Evlenmeler”; Prof. Kemalettin Birsan “Medenî Kanunumuza Göre Hısımlar ve Mirastaki Hisseleri”; Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nden Nevzat Tüzdil “Paraziter Hastalıkların İntişar ve Önemi”; İstanbul Üniversitesi'nden Doç. Refii Şükrü Suvala “Bugünkü Avrupa Harbinin Türkiye Ekonomisindeki Akisleri”; Tıp Fakültesi doçentlerinden Dr.Sadi Irmak “Suç İşlemenin Amilleri”; Doç. Sabri Esad Siyavuşgil “Çocuk ve Mantık”; Prof. Sadri Maksudi Arsal “Selçukîlerin Cihan ve Türk Tarihindeki Rolü”; Prof. Ahmet Hamdi Tanpınar “Millî Bir Edebiyata Doğru”; Kasım Gülek “İnkılâp ve İstiklâl.”²⁶ Ayrıca II. Dünya Savaşı ve Savaşın genel seyri üzerine hem şehir merkezinde hem de Sivrihisar, Seyitgazi Çifteler, Mihalıççık ve Beylikahır'da konferanslar düzenlenmiştir.²⁷ Bu konferanslar halkın genel kültür ve bilgisinin artmasına cumhuriyet ve inkılap (daha sonra parti) prensiplerinin kökleşmesine yurt sevgisi ve yurttaşlık bilincinin gelişmesine katkı sağlamak amacıyla düzenlenmiştir. Konferansları verenler ülkenin önde gelen bilim adamları, şairleri ve yazarlarıdır. Konferans konuları ise daha çok güncel konulardır. Bu suretle halkın Halkevlerine ilgisi da artırılmak amaçlanmıştır ki bunda da büyük bir başarı sağlandığı, halkın bu konferanslara büyük teveccühle yaklaştığı görülmektedir.

Halkevleri Çalışma Talimatnamesi'nde belirtildiği üzere belirli gün ve haftalarda anma törenleri düzenlemek ve konferanslar vermek suretiyle halk, devrimler konusunda aydınlatılmaya çalışılmıştır. Anma günlerinin konularıyla Halkevleri açılış ve yıldönümü kutlamaları, İkinci İnönü, 23 Nisan, 19 Mayıs Gençlik Bayramı, Cumhuriyet Bayramı, Lozan, 30 Ağustos, Toprak Bayramı, Dil Bayramı, Atatürk'ün ve Mimar Sinan'ın vefat yıldönümü vb. günler sayılmalıdır. Ayrıca Ali Suavi, Mehmet Emin Yurdakul, Namık Kemal için de özel geceler

²⁵ *Halkevi*, Ağustos 1942, Sayı 53, s.31.

²⁶ BCA 490.1.0.0.1009.895.3, 19.02.1936, Bu konferansla ilgili olarak *Halkevi* dergisi “Bugün Cumhuriyet Halk Partisi'nin devrim ve istiklal konuları üzerine tertip edilen konferanslarına Halkevi salonunda başlandı. Ankara'dan gelen Bay Kasım evde (:Halkevinde) üst üste iki konferans verdi. İki konferansa 1000 yurttaş geldi” şeklinde verirken Köycüler şubesinin köylerden çağırıldığı Ocak başkanları ile muhtarlar, parti, halkevi, inkılap ve medeni bilgiler konularında ders vermeye başladığını da belirtir. *Halkevi*, 29 Birinci Teşrin 1936, Sayı 36, s.468. Öte yandan Sivrihisar Halkevinin CHP Genel merkezine gönderdiği şu yazı bu konferansların verilmiş amacı ve etkisi hakkında bir fikir vermektedir: “CHP Genel sekreterliğimiz tarafından tertip edilip Profesör ve Doçentlerin Halkevlerimizde vermekte oldukları konferansa mefkurelerin inkişafında büyük bir tezahür göstermektedir. Bize pek yakın olan Eskişehir halkevine müteaddid kıymetli zevat gönderilmekte olduğu haber alınmıştır. Bunların serpecekleri nura göğüs açan Sivrihisar muhitimize kadar gelmeleri temin buyrulduğu takdirde birçok vilayet merkezlerinden daha fazla alaka ile karşılanacaklarını temin ederiz. Muhitimiz Millî şefimizin işaret buyurduğu hedefe ilme bütün mevcudiyet ve heyecanı ile bağlıdır. Bize daima ışık ve rehberlik gösteren şeflerimizi candan sevgi ve saygı.” BCA 490.1.0.0.1009.895.3, 24.5.1940.

²⁷ BCA 490.1.0.0.1009.895.3, 08.04.1936

tertip edilmiştir. Adlarına anma günü düzenlenen Şair ve yazarların özellikle vatan, millet, hürriyet konularında önde gelen isimler olmasına dikkat edilmiştir.

Eskişehir Halkevi'nin 1945 yılında yaptığı altı aylık programda, genel olarak yapılacaklar Şöyle sıralanmıŐtır: Haftada iki gün Salı ve Cumartesi günleri Halkevlilere mahsus aylı "saat beş" toplantıları yapmak, her ay Halkevliler için aile toplantıları yapmak, çeşitli meslek ve sanat mensuplarına ve partililere ait toplantı geceleri ayırarak bir taraftan kendilerine faydalı bilgiler vermek, her hafta Cumartesi günleri gençlik toplantıları yapmak, Halkevi toplantı salonlarını düğün, niŐan vs. gibi ihtiyaçlara tahsis etmek, ayrıca Halkevi salonlarını hayır cemiyetlerine kongre ve toplantılarına açmak, Eskişehir dıŐından davet edilecek uzmanlara konferanslar verdirmek, çeşitli meslek sanat ve seviyedeki halk topluluklarına mahallî konular üzerinde Eskişehir'den temin edilecek kiŐilere konferans verdirmek, Halkevi'nde verilen bütün söylevlerin aslını ve özetlerini bir dosyada toplamak, halk dilinde yaşayan Türkçe söz ve tabirlerle folklor mahsullerini toplamak, eski Türkçe ve mahallî Őivelerin gramerine ait araştırma ve etütleri yapacak kişileri bularak bunlara bir para karŐılığı bunu yaptırarak, Halkevlilerin konuşma ve selamlaŐmada kullanacakları z Türkçe sözleri bulmak ve yaymak, edebiyat sahasında yeni istidatları seçmek maksadıyla haftalık gençlik toplantıları yaparak halkevine canlılık getirmek, yeni yeteneklere yayın yoluyla imknlar vermek, her hafta kitap okuyanlar ve edeb zevki olanlar için toplantılar yapmak, plana alınmış olan büyüklerin (lm) yildnmlerinde Őereflerine lyık Şekilde toplantılar yapmak, Halkevi dergisini her ay düzenli olarak çıkarmak.²⁸ Nitekim Eskişehir Halkevi burada konu edilen ve daha sistemli hâle getirilen faaliyetlerin büyük bir kısmını aŐağıda grleceğ üzere ilk *Halkevlere TeŐkilt, İdare ve Mesai Talimnmesi*'ni²⁹ de dikkate alarak oluşturulan Şubeleri vasıtasıyla 1932 yılından çok partili hayatın baŐlangıcı olan 1946 yılına kadar³⁰ aktif olarak gerçekleştirmiştir.

İçtimaî Yardım Şubesi

Halkevlerinin en büyük amaçlarından biri toplumsal dayanıŐmanın sağlanması idi. Bu maksatla halkevleri çevrede yardıma muhtaç kimsesiz kadınlar, çocuklar, sakatlar, düŐkün ihtiyar ve hastalarla ilgilenmek; mevcut hayır cemiyetlerinin faaliyetlerinde çalışmak; kreŐ, ğrenci yurtları, işçi tedavi yurtları

²⁸ *Halkevi*, Mart- Nisan 1945, Sayı 83-84, s.14.

²⁹ C.H.F. *Halkevlere Talimnmesi*, Ankara, 1932, s.5-21.

³⁰ Eskişehir Halkevi çok partili hayata geçiŐle birlikte dinamik yapısını kaybederek, sıradan bir kurum hline gelmiŐ, Halkevi'nin yayın organ *Halkevi* dergisi bile çıkarılamaz olmuştur. Öte yandan halkevinin önemli müdavimlerinden ve *Halkevi* dergisinin yazarlarından bir kısmı muhalif dergi ve gazeteler çıkartarak Halkevi'nin zayıflamasına yol açmıŐlardır. rneğn Recep Bilginer, 1946 yılından itibaren onbeŐ günlük siyasi *DüŐünce* dergisini çıkartarak Demokrat Parti'nin fikirlerini savunmaya başlamıştır.

gibi sosyal yardım (*ıçtımâi yardım*) kurumlarının çalışmalarını hızlandırmak; hapishanelerde bulunan muhtaçları gözetmek; fakir öğrencilerin elbise, yemek ve barınmalarıyla ilgilenmek; tedaviye muhtaç hastaların tedavilerini sağlamak; köylerden gelen fakirleri şehir ve kasabalarda barındırmak; hasta olanların tedavilerini sağlamak ve işsizlerin iş bulmalarına aracılık etmek gibi bir çok faaliyeti gerçekleştirmiştir. Eskişehir Halkevi'nin İçtımâi Yardım Şubesi de bu çerçevede sağlığı yerinde, okur-yazar vatandaşlara iş bulmuş, bulaşıcı hastalıklar ortaya çıktığında nakden ve fiilen yardım yapmış, bilhassa yine iki devlet kurumu olan Hilâl-i Ahmer ve Himâye-i Etfâl Cemiyetleri (bu iki kurumun isimleri dilde sadeleşme hareketinin, dilde devrimin de bir yansıması olarak değiştirilip Kızılay ve Çocuk Esirgeme Kurumu adını alacaklardır) ile işbirliğine giderek, Halkevi-Himâye-i Etfâl Bakımevi'ni kurmuştur. Bu şube 1932 yılı Kasım ayından 1933 yılı Aralık ayına kadar halktan muhtaç olanlara maddî yardım yapmış, Himâye-i Etfâl Cemiyeti ile ortaklaşa açılan Dispanser çalışmaları kapsamında 1045 hasta tedavi ettirilip 750 reçetenin bedelleri ödenerek ilaçlarının ücretsiz verilmesi sağlanmıştır.³¹ 1935 yılında ise Parti'nin yardımlarıyla mahallelerde birer yardım komitesi teşkil ederek yüzlerce yoksula odun ve kömür dağıtmış ayrıca okula giden, iş arayan veya tedavi vs. gibi masraflar yüzünden başvuran yoksullara 144 lira sarfetmiştir.³² 1937 yılında özellikle fakir öğrencilere yemek vermek gibi önemli bir sosyal yardım faaliyetini gerçekleştirmiştir.³³ 1938 yılında da bu faaliyet devam etmiş ve 2000 çocuğa sıcak yemek temin edilmiştir.³⁴ 1939 yılında ise yine Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Fakirlere Yardım Kurumu ile birlikte bir çok fakir öğrenciye giyecek yardımı yapılmış, bu işlere harcanmak üzere 300 lira yardımda bulunulmuştur.³⁵ Bu şubenin 1942 ve 1943 yıllarındaki faaliyetlerine bakıldığında yoksul ve kimsesizlere yapılan nakdî ve aynî yardımların yanında cezaevlerindeki mahkumların ihtiyacı olan kitap ve defterlerin temin edildiği, tífüs mücadelesine katkı sağlandığı, özel anlaşmalı doktorlara 42 hastanın tedavi ettirildiği ve ilaçlarının temin edildiği görülmektedir.³⁶

Köycülük Şubesi

Halkevlerinin faaliyetlerini sürdürdüğü dönemde Türkiye nüfusunun dörtte üçünden fazlası köylerde oturmaktaydı.³⁷ Dolayısıyla köycülük çalışmaları ve

³¹ *Halkevi*, Teşrin-i Sâni 1933, Sayı 16.

³² *Halkevi*, 29 Şubat 1936, Sayı 34, s. 362.

³³ *Halkevi*, Ağustos 1937, Sayı 37, s.519.

³⁴ *Halkevi*, Şubat 1938, Sayı 39, s.584.

³⁵ *Porsuk*, Eylül 1939, Sayı 41, s.632.

³⁶ *Halkevi*, II. Kanun-Şubat 1944, Sayı 69-70, s.25.

³⁷ XVI. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları, Ankara, 1948, s.22.

köye dönük faaliyetler tüm halkevlerinin önemli bir yönünü oluşturmaktadır. Nitekim köylünün "sıhhî, medenî, bedî" gelişme ve ilerlemesine, köylü ile şehirli arasında karşılıklı sevgi ve bağlılık duygularının kuvvetlenmesine çalışmak, çevre köylere geziler düzenlemek, köylüyü okutmaya çalışmak, hasta köylülerin şehir sağlık merkezlerinde muayene ve tedavilerini sağlamak, harp malulü köylülerle şehit köylülerin aile ve yetimlerini koruma ve bunların kasabadaki resmî işlerini kolaylaştırmak bu şubelerin aslî görevleri arasında sayılmıştır.³⁸ Eskişehir Halkevi'nin Köycülük şubesi mensupları bu çerçevede faaliyete başlayarak ilk iki yıl zarfında Kızılcaören, Keskin, Söğütönü, Karacaşehir, Mamuca, Osmaniye, Karapazar, Gündüzler, Kayı, Mutalıp, Mollaoğlu ve Taşköprü köylerini ziyaret ederek incelemelerde bulunmuşlardır. Ayrıca Gündüzler Köyü, Köycülük şubesinde örnek köy seçilmiştir. Bu köylerden açığız ve yeniliği kolaylıkla hazmedebilecek gençler seçilerek Köycülük şubesine kaydedilmiş ve bu şubenin 20 şehirli üyesine karşılık 80 köylü üyesi olmuştur. Halkevi tarafından eğitilen bu gençlerin, bağcılık, pancar üreticiliği, tohumculuk, fennî arıcılık ve hayvan bakımı konularında köylülere rehberlik etmeleri sağlanmıştır.³⁹ Ayrıca köylü kadınların da çağın gereklerine göre eğitilmesi konusunda karar alınmıştır. 1935 yılı içinde köy gezilerine devam edilmiş, çok sayıda köylü kuru ziraat ve tohum ıslah istasyonlarına götürülerek eğitilmiş, köylülerin bayramlara olan ilgisini artırmak amacıyla 300 atlı köylü Cumhuriyet bayramında şehre davet edilmiş, kendileriyle yakından ilgilenilmiştir. Ayrıca köy okuma odalarına gazete, dergi ve kitaplar gönderilmiş, 90 köyün posta kutuları düzenlenerek mektup ve gazetelerin köylere düzenli ulaşması sağlanmıştır. Öte yandan Salı akşamları köylüler CHP binasında toplanarak kendilerine öğütler verilmiştir.⁴⁰ 1936 ve 1937 yıllarında bu faaliyetlere ilâve olarak Eskişehir Halkevi sağlıklı bir köylü nesil yetiştirmek gayesiyle 1000'e yakın hastayı tedavi ettirmiştir.⁴¹ Yine Eskişehir'in çarşı-pazar günü olan ÇarŐamba günlerinde köylülerin hükümet nezdinde olan işlerini başarmak, kimsesiz yetimler ve asker ailelerinin işlerini takip, mektuplarını yazmak ve her ne suretle olursa olsun akıl danışmak gibi işlerini görmek üzere Halkevinde bir müracaat ofisi açılmıştır.⁴²

Köycülük şubesi, bir defa Cumhuriyet Halk Fırkası salonunda bir defa da Park Sineması'nda köylülere iki konferans vermiştir. Köycülük şubesinin bir önemli faaliyeti de ağaçlandırma işleriydi ki bu şube Zincirlikuyu,

³⁸ *Halkenleri 1932-1935, 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı*, s.114.

³⁹ *Halkeni*, Mart 1933, Sayı 17-18, s.59.

⁴⁰ *Halkeni*, Şubat 1936, Sayı 34, s.366.

⁴¹ *Halkeni*, Ağustos 1937, Sayı 37, s.518.

⁴² *Halkeni*, Mart 1933 Sayı 17-18, s.58-59.

Aşağısöğütünü, Yukarısöğütünü, Satılmış köylerinde birer fidanlık tesis etmiştir.⁴³

Temsil (Gösterit) Şubesi

Temsil Şubesi, *Halkevi* dergisinin ifadesiyle “İnkılâp ve Cumhuriyet sevgisini halka aşılama, yüksek devlet prensiplerinin icap ettirdiği bilgileri yapmak ve millî tarihimizin büyüklüğünden gelen müşterek hayat ve muâşeret heyecanlarını beslemek esaslarına göre temsiller vermeği birinci vazife tanımış, daima büyük piyesler hazırlamıştır”.⁴⁴

Bu şube Halkevi şubesinin açılma tarihi olan 19 Şubat'ta *Mefkure* piyesini sahneledikten sonra Eskişehir'in kurtuluş yıldönümü olan 2 Eylül 1932'de *Kurtuluş*, daha sonra *Mücrim*, *Tuzak*, *Uyanan Kör* piyeslerini sahneye koymuştur. Temsil şubesi 1933 senesinin Mart ayında *Sakarya Kızları* adlı piyesi iki kez sahnelemiştir.⁴⁵ 1935 yılı içinde *Sakarya Kızları*, *Dün ve Yarın*, *Boşluk*, *Son Altes*, *Akım*, *Mavi Yıldırım*⁴⁶, *Öz Yurt*, *Mete*⁴⁷ piyesleri temsil edilmiş, yine Halkevi'nin himayesi ve tertibi altında Süreyya Opereti'ne *Yayla Çocukları*; İstanbul Opereti'ne de *Sakarya Kızları* oynattırılmıştır.⁴⁸

Bu şube 1936 yılı içinde ikişer kez olmak üzere, *Mavi Yıldırım*, *Himmetin Oğlu*⁴⁹, *Akım*, *Canavar*, *Son Altes*, *Sakarya Kızları*, *Boşluk*, *Dün ve Yarın*, *Yaşayan Ölü*⁵⁰, *Üç Adam* piyeslerini oynamıştır.⁵¹ 1937 yılında ise *Ana*, *Kör*, *Mete*, *Yaşayan Ölü*, *Bir Azizlik* piyeslerini sahneleyen⁵² Temsil Şubesi her ay bir piyes sergileyerek faaliyetlerini sürdürmüştür. 1939 yılında lise öğrencileri tarafından Vasfi Mahir Kocatürk'ün *Yaman* piyesini sahneye koyan⁵³ Temsil şubesi Halkevi'nin en başarılı şubesi olarak 1941 yılına kadar 7000 kişinin izlediği 24

⁴³ *Halkevi*, 29 Şubat 1936, Sayı 34.s.366.

⁴⁴ *Halkevi*, Teşrin-i Sâni 1933, Sayı 16, s.8

⁴⁵ *Halkevi Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Fevkalâde Nüshası*, s.162.

⁴⁶Aka Gündüz'ün yazdığı bu oyun, Kemalist öğretiyi yaygınlaştırmayı amaçlıyordu. Nurhan Karadağ, “Halkevleri Oyun Dağarcığı: 1932-1951”, *Erdem*, Cilt V, Sayı 13, Ocak 1989, s.82.

⁴⁷ Bu oyunda dış düşmanlar kadar iç düşmanların da bilinmesinin önemine değinilmektedir. Karadağ, agm., s.87.

⁴⁸ *Halkevi*, Şubat 1936, Sayı 34 , s.361.

⁴⁹ Bu piyesde Eskişehir çevresinde bir köyden hukuk eğitimi için İstanbul'a giden bir gencin kendini sefahat alemine kaptırması ve beş parasız köyüne dönüşü canlandırılır. Nurhan Tekerek, “Halkevleri (1932-1951) Temsil Şubeleri ve Bir Örnek: Adana Halkevi Temsil Şubesi”, *Erdem*, Cilt XV, Sayı 43, Mayıs 2005, s.23.

⁵⁰ Ziya Boral'ın bu oyununda Türk devrimi ve devrimin ahlâkî esasları anlatılmaktadır. Karadağ, agm., s.87.

⁵¹ *Halkevi*, 29 Birinci Teşrin 1936, Sayı 36, s.460. Halkevlerinde oynanan oyunlarla ilgili genel bir değerlendirme için Karadağ, agm., ss.81-122.

⁵² *Halkevi*, Ağustos 1937, Sayı 37, s.518.

⁵³ *Porsuk*, Birinci Teşrin 1939, Sayı 42, s.649.

temsili sahneye koymuştur.⁵⁴ 1942 yılının ilk altı ayında ise, *Bir Yağmur Gecesi*, *İstiklâl*, *Kanun Adamı*, *Beyaz Kabraman* ve *Hasbahçe* piyesleri sahnelenmiştir.⁵⁵ 1944 yılında Kukla ve Karagöz gösterileri de sergilenen⁵⁶ Temsil şubesi 1945 yılı 2 Eylül'ünde *Hasbahçe* piyesini yeniden oynamıştır.⁵⁷

Hem yerel oyunları hem de merkezden önderilen oyunları sahneyen Eskişehir Halkevi en çok oyun sergileyen Halkevleri arasında yer almaktadır.⁵⁸ 1933 yılından 1951 yılına kadar tüm halkevlerinde oynanan oyunların büyük bir kısmı Eskişehir Halkevi Temsil Şubesinde de temsil edilmiştir. Halkevi dergisinin ifadesiyle Temsil şubesi oynadığı piyeslerinde her zaman devrimin gereklerini göz önünde tutmuş, dün ile bugün arasındaki sosyal farklılıkları belirterek, neslin devrime karşı duyduğu sevgiyi pekiştirmeye çalışmıştır.⁵⁹

Kütüphane ve Neşriyat Şubesi

Halk Evi (bundan sonra bitişik) dergisi bu şube hakkında “Türk devriminin büyüklüğünü yayım hayatında kendisine bir gidiş ve yürüyüş aydınlığı tanıyan, devrimin propaganda ödevini hararetle yapmadığı yadırgamamış, bilhassa 30 Ağustos, 23 Nisan, 29 birinciteşrin (ekim) gibi günlerde fevkalade ve resimli nüshalar çıkararak okuyucuların ilgisini çekmiştir”⁶⁰ ifadelerine yer veriyor.

Bu şube *Halkevi* dergisinin yayımından başka 1933 senesi içinde Cumhuriyetin 10. yıldönümü ile ilgili bir broşür çıkararak halka dağıtmış, bir sene içinde 18 komite toplantısı yapmış, Eskişehir’in Kurtuluş bayramlarını gerçekleştirmiş, Türk Ocaklarından devredilen kitapların önemli bir kısmını yeniden ciltleterek halkın istifadesine sunmuştur.⁶¹

1936 yılında 650 kitaplık bir kütüphane oluşturan bu şube kitap sayısını 1938 yılında 1500’e çıkarmış, kütüphaneden yararlananların sayısı ise 5000’i

⁵⁴ *Halkevi*, Şubat 1941, Sayı 50, s.764.

⁵⁵ *Halkevi*, Ağustos 1942, Sayı 53, s.32.

⁵⁶ *Halkevi*, I.-II. Teşrin, I. Kanun 1944, Sayı 78-79-80, s.48.

⁵⁷ *Halkevi*, Eylül-Ekim 1945, Sayı 89-90. s.23.

⁵⁸ Nurhan Karadağ, “Halkevleri ve Halkodaları Tiyatro Kolları Çalışmaları 1932-1951” Erdem, Cilt IV, Sayı 12, Eylül 1988, s.1082. İnkılap Temsilleriyle ilgili olarak Levent Boyacıoğlu'nun makaleleri: “Tek Parti Döneminde İnkılap Temsilleri-I”, *Tarih ve Toplum*, Haziran 1992, Cilt 17, Sayı 102, ss. 30-36; “1933: İnkılap Temsilleri'nin Altın Yılı-II”, *Tarih ve Toplum*, Temmuz 1992, Cilt 18, Sayı 103, ss. 30-35; “İnkılap Temsilleri-III: “Bayönder”, *Tarih ve Toplum*, Ağustos 1992, Cilt 18, Sayı 104, ss. 26-33; “İnkılap Temsilleri-IV: Atatürk Çizmelerini Giyiyor”, *Tarih ve Toplum*, Eylül 1992, Cilt 18, Sayı 105, ss. 13-24. Ayrıca Levent Çıkkı, “Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü Anısına Yapılan Edebi Yayınlar”, *Turkish Studies*, Temmuz-Ağustos-Eylül 2006, Cilt 1, Sayı 1, ss.45-67.

⁵⁹ *Halkevi*, Ekim 1935, Sayı 30-32, s.230.

⁶⁰ *Halkevi*, 29 Şubat 1936, Sayı 34, s.364.

⁶¹ *Halkevi*, Teşrin-i Sâni 1933, Sayı 16, s.6-7.

bulmuştur.⁶² Yine bu şube hapishanedeki mahkumların okuma ihtiyacını karşılamak üzere kitap, gazete ve dergileri de sağlamaktaydı.⁶³ Halkevinin bu şubesinin bir önemli faaliyeti de radyo yayınıdır. Nitekim bu şube 1000 liraya satın aldığı hoparlörlü ve gramofonlu bir radyo ile yayın yaparak millî ve büyük günlerin heyecan ve ahengini şehre yaşatmaya çalışmıştır.⁶⁴

1942-1943 yıllarında bu şubenin gerçekleştirdiği faaliyetler şunlardır: Bir kitap sergisi açılmış, 610 kitap teşhir edilmiş, 4132 kişi bu sergiyi ziyaret etmiştir. Halkevlerinden gelmekte olan dergiler, ulusal günlük gazetelerden *Ulus* ile yerel gazetelerden *Kocatepe* ve *Eskişehir* gazeteleri okuyucuların istifadesine sunulmuştur.⁶⁵

Bu şube yeterli olmasa da kitap yayını faaliyetinde de bulunmuş, ilk olarak 1933 yılında *Eskişehir Halkevi Neler Yaptı: 1931-1933* adlı 16 sayfalık bir kitapçık yayımlamıştır.⁶⁶ Yine Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Fikret Hakkında* adlı kitabı 1941 yılında Halkevi yayını olarak İstanbul'da basılmıştır.⁶⁷ Halkevinin bu şubesi halkın okuma ihtiyacını karşılamak ve okuma sevgisi kazanmasını sağlamak için zaman zaman kitap sergileri de açmıştır.⁶⁸

Dil Edebiyat Tarih Şubesi

Ülke çapında yeni açılan ve faaliyetleri heyecanla yürütülen halkevlerinin üç yıllık gündemini ele alan *Halkevleri 1932-1935, 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı* kitapçığında İnkılâbın yılmaz faaliyet adamlarından, Üniversite Reformu'nun mimarı ve elbette halkevlerine esas kimliğini kazandıranların başında gelen Reşit Galip Bey (1893-1934) “..millî benliği oluşturan, millî ruhu şekillendiren ve kuvvetlendiren kültür unsurları içinde dil, edebiyat ve tarih şüphesiz ilk sıraya girer. Dil Edebiyat ve Tarih şubesi memleketin uzak ve yakın bütün köşelerinde bu sahalarda çalışanları birleştirmek maksadını güdecektir. Millî dilin millî edebiyatın millî tarihin sağlam temeller üzerinde yükselmesi için bu çalışma birliği ve onu temin edecek teşkilatlanma şarttır.⁶⁹” diyecektir. Bu temel felsefeyle hareket eden Eskişehir Halkevi'nin bu şubesi çok önemli

⁶² *Halkevi*, Şubat 1938, Sayı 39, s.583. 1945 yılında Halkevi'nde mevcut kitap adedi 2578'e ulaşmıştır. *Halkevi*, Mart-Nisan 1945, Sayı 83-84, s.16.

⁶³ *Halkevi*, 29 Şubat 1936, Sayı 34, s.365.

⁶⁴ *Porsuk-Halkevi*, I. Teşrin 1938, Sayı 41, s.38

⁶⁵ *Halkevi*, II.Kanun-Şubat 1944, Sayı 69-70, s.28.

⁶⁶ C.H.P. *Halkevleri Yayınları Bibliyografyası 1932-1950*, Yay. Haz. Orhan Özacun, İstanbul, 2001, s.5.

⁶⁷ Nurcan Toksoy, *Halkevleri Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak*, Ankara, 2007, s.495.

⁶⁸ Örneğin 1941 yılında açılan Birinci Kitap Sergisi'nde CHP ve Halkevleri neşriyatından 134, son yayınlardan 150 kitap, Türkiye'de çıkmış ve çıkmakta olan gazete ve dergiler ile yararlı görülen diğer yayınlar sergilenmiştir. *Halkevi*, Haziran 1941, Sayı 52, s.829.

⁶⁹ *Halkevleri 1932-1935, 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı*, s.14.

çalışmalar gerçekleştirmiş, millî dil ve millî tarih konusundaki çalışmalarıyla takdir toplamıştır.

Öncelikle Eskişehir'in halkiyat ve millî ve mahallî kültür malzemelerini derlemeye girişen bu şube tetkik fişleri dağıtarak başta söz derlemelerine başlamıştır. Eskişehir'de Türk dilinin unutulmaya yüz tutmuş sözcüklerini ortaya çıkarmak amacıyla başlatılan bu çalışma sonunda, önce 5000'den fazla sözcük tespit edilmiş, daha sonra yapılan çalışmalarla 4500 fişte onbinden fazla sözcük derlenmiş, bunlardan öz Türkçe olduğuna inanılan 1642 sözcük Büyük Dil Kurultayı'na gönderilmiştir.⁷⁰ Yine bu şube tarafından köylere ve öğretmenlere dağıtılan fişlerle adetler, inanç ve görenekler, halk türküleri, mani ve masallar derlenerek kaydedilmiştir. Halkevi'nin bu konudaki çalışmaları “Eskişehir Halkevi gibi çevredeki 200 kadar muallimi Halkevlerinin tabii üyesi sayarak ve onları Halkevlerinin ülkü ve hizmeti uğrunda seferber ederek o muhitte toplanması mümkün değerli derleme ve folklorların hemen hepsini toplamağa muvaffak olmuş Halkevleri vardır.” denilerek parti yöneticileri tarafından takdir edilmiştir.⁷¹

Bu şube 1935 yılında da dil derlemesi faaliyetlerine devam etmiş, dil bayramını büyük bir törenle kutlamış, Türk dili, millî ekonomi, cumhuriyet ve rejim, tasarruf ve zehirli gazlar hakkında on yedi konferans gerçekleştirmiştir.⁷²

Bu şubenin önemli faaliyetlerinden birisi de Yunus Emre, Nasreddin Hoca gibi bölgede yetişen ulu kişileri anmak, eserlerini halka tanıtmak ayrıca Yunus Emre ve Şeyh Edebâli gibi Eskişehir tasavvuf ulularının mezar yerlerini tespit ederek anıt dikmek olmuştur. Özellikle Yunus Emre'nin mezarının tespiti için valiliğin maddî katkıları da sağlanarak önemli çalışmalar yapılmıştır.⁷³

Dil ve Edebiyat şubesi zaman zaman gençler arasında hikâye ve şiir yarışmaları düzenleyerek gençleri yazı yazmaya teşvik ediyordu. Örneğin 1945 yılında açılan böyle bir müsabakada “Diplomat” adlı hikâyesiyle Cemil Uras birinci, “Mahalle Kahvesi” adlı hikâyesiyle de Mehmet Emin ikinciliği almıştı.⁷⁴ Aynı yıl şiir dalında düzenlenen yarışmada birinciliği Recep Bilginer kazanmıştı.⁷⁵

⁷⁰ *Sakarya*, 2 Birinci Teşrin 1934, s.1.

⁷¹ *Halkevleri 1932-1935, 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı*, s.11.

⁷² *Halkevi*, Şubat 1936, Sayı 34, s.359.

⁷³ *Halkevi*, Haziran-Temmuz 1944, Sayı 74-75, s.23.

⁷⁴ *Halkevi*, Kasım-Aralık 1945, Sayı 91-92, s.1.

⁷⁵ *Halkevi*, Mart-Nisan 1945, Sayı 83-84, s.19. Recep Bilginer 1922 yılında Adana'da doğdu. Mesleğe 1945 yılında *Eskişehir* gazetesinde başladı. *Söz Milletini*, *Ses*, *Işık*, İstanbul'da *Ekspress*, *Şehir*, *Son Havadis* gazetelerinde yazdı. Eskişehir'de *Politika Gazetesi*'ni çıkardı. İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Başkan Vekilliği ve Tiyatro Yazarları Derneği Genel Sekreterliği yaptı. Roman ve Tiyatro türünde çeşitli eserleri bulunuyor. Rıdvan Uysal, *1908'den Günümüze Eskişehir'de Basın*, Eskişehir tarihsiz, s.101; Ayrıca Recep Bilginer hakkında yazılmış bir makale için bkz. Sadık Tural,

Tarih alanında ise öncelikle bir Selçuklu eseri olan Alâeddin Camiinin müzeye dönüştürülmesi çerçevesinde burada sergilenecek malzemenin temini için çalışmalar başlatılmış ve sayısı birkaç yüzü bulan tarihî eser toplanmıştır.⁷⁶ Öte yandan edebiyat ve tarih öğretmenlerinden oluşan bir grup, Eskişehir'in tarihî coğrafyası ve mekânları ile ilgili bir çalışma yapmışlardır.⁷⁷ Bu bağlamda Eskişehir Halkevi'nin Frigya eserleriyle eski Türk eseri olduğu bütün dünyaca kabul görmüş eserler arasındaki benzetmeleri Tarih tezinin mahallî delillerle kuvvetlenmesi olarak değerlendirilip Halk Fırkası Genel Merkezi'nce takdir edilmiştir.⁷⁸ Ayrıca Eskişehir Halkevi Tarih şubesi şehrin genel tarihini yazıp bitirmiştir.⁷⁹ Yine 1939 yılından itibaren derginin hazırlanıp yayımlanması da bu şubeye verilmiş ve derginin adı *Porsuk* olarak değiştirilmiştir.⁸⁰

Müze ve Sergi Şubesi

Başlangıçta Müze ve Sergi Şubesi olarak açılan bu şube daha sonra, Tarih ve Müze Şubesi adı altında faaliyetlerini sürdürmüştür.⁸¹ Bu şubenin kuruluş amacı, tarihî eserlerin kıymetini bilmek, onların iyi korunmasına ve ortaya çıkarılmasına çalışmak, bu suretle Türk vatanının medeniyet izlerini göz önünde bulundurmaktır. Ne yazık ki Eskişehir Halkevi'nin bu şubesi ancak 1944 yılında açılabilmiş fakat kısa sürede önemli işler başarmıştır. Nitekim ilk olarak şehir içindeki tarihî eserlerin araştırılmasına önem verilmiş bu amaçla şehirdeki bütün cami, türbe ve kervansaraylar incelenmiş, fotoğraflarıyla birlikte basılmak üzere bir kitap hazırlanmış, Şeyh Edebâli meselesini araştırmak üzere de İtburnu köyüne bir inceleme gezisi düzenlenmiştir.⁸² Şubenin verimli çalışabilmesi için şehirdeki tarih öğretmenleri bir araya getirilerek uzmanlık alanlarına göre broşürler hazırlanmıştır.⁸³ Öte yandan Halkevi Tarih ve Müze şubesi başkanı Niyazi Akşit tarafından, Seyitgazi'de bulunan Seyit Battal Gazi külliyesi hakkında hazırlanan bir rapor Türk Tarih Kurumu'na gönderilmiştir.⁸⁴

“Atatürkçü Yazar Recep Bilginer”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XXI, Sayı 61, Mart 2005.

⁷⁶ *Halkevi*, Mart 1934, Sayı 17-18, s.37.

⁷⁷ *Halkevi*, Haziran-Temmuz 1944, Sayı 74-75, s.24

⁷⁸ *Halkevi 1932-1935 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı*, s.30

⁷⁹ aynı eser, s.29.

⁸⁰ *Porsuk*, I.Teşrin 1939, Sayı 42, s.649.

⁸¹ Müze ve Sergi şubesi, 1940 yılında, tarih çalışmalarıyla bağdaştırılarak "Tarih ve Müze Şubesi" olarak birleştirildiği için, bu tarihten sonra bu şube çatısı altında faaliyetlerini sürdürmüştür. Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevi*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s.187.

⁸² *Halkevi*, Haziran Temmuz 1944, Sayı 74-75, s.24.

⁸³ *Halkevi*, I.-II.Teşrin, I.Kanun 1944, Sayı 78-79-80, s.50.

⁸⁴ *Halkevi*, Haziran Temmuz 1944, Sayı 74-75, s.25.

Bu Şubenin öncülüğünde 1944 yılında Ressam Sami Lim tarafından 49 tabloda oluşan bir resim sergisi açılmıştır.⁸⁵ Yine bu Şube tarafından 1945 yılı içinde bir folklor sergisi açılmış, dört gün süren bu sergi halkın büyük ilgisini çekmiştir.⁸⁶

Spor Şubesi

Sporu memleketin kültür-fizik davası olarak ele almak, ulusal spor meselesini ortaya koymak, Türk gençliğinde ve Türk halkında spora ve beden hareketlerine sevgi ve ilgi uyandırmak, sporu gelenekselleŐtirmek ve kitle hareketi yapmak temel amaçlarıyla hareket eden bu Şube, yerel koŐullara uygun spor faaliyetleri, ata sporu olarak bilinen güreŐ turnuvaları, çeşitli jimnastik hareketleri, boks, eskrim⁸⁷, judo, basketbol, voleybol, avcılık, bisiklet yarışları, toplu kültür-fizik hareketleri gibi spor aktivitelerini organize etmiştir. Bu bağlamda Eskişehir Halkevi Spor Şubesi de bir çok spor etkinliği düzenleyerek Eskişehir’de sporun gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Bu Şube ilk bir yıllık süre içinde tenis kortunu tamamlayarak tenis oyunlarına başlamış, av mevsimleri düzenlenerek avcılık daha sistemli hâle getirilmiş, profesyonel güreŐçilerin yaptıkları iki büyük güreŐ karşılaşması düzenlenmiş, Fenerbahçe, Galatasaray, Ankaragücü takımları Eskişehir’e getirilmiş, ve Eskişehir spor bölgesine 1200 lira maddi yardım yapılmıştır.⁸⁸

1935 yılı içinde Spor Şubesi, sokak koŐulları tertip etmek, Balıkesir ve Bursa güreŐçileri ile Eskişehir güreŐçileri arasında müsabakalar düzenlemek, Ankara Çankaya, Gençlerbirliği ve İstanbulspor takımlarıyla futbol maçları düzenlemek, bütün öğrencilere ve gençlere spor filmleri göstermek gibi faaliyetleri gerçekleştirmiştir.⁸⁹ 1941 yılına kadar sporun bütün dallarında faaliyet gösteren bu Şube sadece Şehir merkeziyle sınırlı kalmayarak, Mahmudiye, İsmet PaŐa, Alpu ve Osmaniye köylerinde spor yuvaları açmış, gençliği bu merkezlerde toplamaya çalışmıştır.⁹⁰ Bu Şubenin faaliyetleri bundan sonraki yıllarda da devam etmiştir.

⁸⁵ *Halkevi*, Haziran Temmuz 1944, Sayı 74-75, s.24.

⁸⁶ *Halkevi*, Mart-Nisan 1945, Sayı 83-83,s.18.

⁸⁷ Eskrim, Eskişehir’de 1938 yılında Aziz Zeytinoğlu ile başlamış, halkın hiç bilmediği bu spor dalında önemli başarılar elde edilmiştir. Örneğin 1944 Türkiye Őampiyonasında bölge sporcusu Ziya Tümer birinci olmuştur. *Halkevi*, Mayıs-Haziran 1946, Sayı 97-98, s.26.

⁸⁸ *Halkevi*, Teşrin-i Sâni 1933, Sayı 16, s.7.

⁸⁹ *Halkevi*, 29 Şubat 1936, Sayı 34, s.364.

⁹⁰ *Halkevi*, Şubat 1941, Sayı 50, s.765.

Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi

Halkevlerinin Halk Dershaneleri ve Kurslar şubesinin halkın bilgi seviyesini yükseltecek her türlü okuma-yazma kursları açmak yabancı dil ve fen dersleri vermek, sanat ve pratik hayat bilgileri öğretmek gibi görevleri vardı.

Bu görevleri yerine getirmek üzere hummalı bir çalışma içine giren Eskişehir Halkevi öncelikle kent merkezinde ve köylerde okuma-yazma kursları açtı.⁹¹ Ayrıca bu şube tarafından 1935 yılında açılan Almanca, Fransızca, ticaret, dikiş-Nakış, şapkacılık, çiçekçilik kurslarına 266 kişi katılmıştır.⁹² Yine bu şubenin 1937 yılında açtığı el işleri kursunda biçki-dikiş, çiçekçilik, şapkacılık gibi sanatlar öğretilmiş, 118 kursiyerin katıldığı bu kursun sonunda 10 gün süren bir el işleri sergisi açılmıştır.⁹³ 1942 ve 1943 yıllarında açılan Ortaokulu bitirme, İngilizce ve yapma çiçek kurslarına da çok sayıda kursiyer katılmıştır.⁹⁴ Bu şubenin ilgi çekici faaliyetlerinden birisi de Orta Anadolu millî oyunlarını Eskişehir'de tanıtmak ve yaymak amacıyla Sivas halay ekibini Eskişehir'e getirtip bir haftalık kısa bir kurs açmasıdır. Bu kursa öğretmen ve öğrencilerden 80 kursiyer katılmıştır.⁹⁵

Ar (Güzel Sanatlar) Şubesi

Halkevleri Talimâtname'sinde bu şubenin görevleri şöyle saptanmıştır: Müzik, resim, heykel-heykeltıraşlık, mimarlık, ve süsleme sanatları gibi plastik sanatlarda sanatçı ve amatörleri bir araya toplamak, genç yetenekleri korumak ve gelişmelerini sağlamak, halkın müzik zevkini arttırmak ve yükseltmek, mümkün olan yerlerde güzel sanatlar kursu açmak, halkın millî marşları ve şarkıları öğrenmesine yardım etmek, millî bayramlarda bu marş ve türkülerin milletçe bir ağızdan söylenmesini temin etmek.⁹⁶ Eskişehir Halkevi'nin Güzel Sanatlar şubesi söz konusu faaliyetleri gerçekleştirmek üzere bir iş bölümü yapmış, Elişleri, Resim ve Müzik kollarına ayrılan şube, şehrin ihtiyacını göz önünde tutarak bir de şehir bandosu oluşturmuştur.⁹⁷ Halk müziğine de ilgi gösteren şube Halk Fırkası'nın salonunda 600 kişinin katıldığı iki konser vermiştir. 1935 yılı içinde bir resim kursu açan şube, heykel ve müzik çalışmalarına da devam

⁹¹ Örneğin merkeze bağlı Taşköprü köyünde açılan millet mektebinde 20 kadın 60 erkek kursiyer okuma yazma öğrenmişti. *Sakarya*, 17 Temmuz 1934, s.3.

⁹² *Halkevi*, 29 Şubat 1936, Sayı 34, s.362.

⁹³ *Halkevi*, Şubat 1938, Sayı 39, s.583.

⁹⁴ *Halkevi*, II.Kanun-Şubat 1944, Sayı 69-70, s.27-28.

⁹⁵ *Halkevi*, I.-II.Teşrin, I.Kanun 1944, Sayı 78-79-80, s.48

⁹⁶ *Halkevi 1932-1935, 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı*, s.39.

⁹⁷ *Halkevi*, Mart 1934, Sayı 17-18, s.58.

etmiştir.⁹⁸ 1937 yılında ise resim, keman, mandolin, piyano ve viyolonsel kursları açan Őube⁹⁹, zaman zaman konserler de vermiŐtir¹⁰⁰. Şubenin 1942 ve 1943 yıllarındaki faaliyetleri Şunlardır: Halkevlerinin 10. yılı münasebetiyle bir balo dzenlenmiŐ, mzik derslerine devam edilmiş, Eskişehir'in özelliklerini ve manzaralarını içeren bir albüm için fotoğraf çekimleri yapılmış, beş kiŐiden oluşan caz ekibi çalışmalarına devam etmiş, yedi kişilik halk mziği ekibi milli günlerde konserler vermiştir.¹⁰¹ Ayrıca Halkevi folklor grubu Ankara radyosunda Eskişehir türkülerinden oluşan başarılı bir konser vermiştir.¹⁰²

Eskişehir *Halkevi* Dergisi

Halkevlerinin faaliyetlerinden birisini de, buldukları yre ile ilgili bilgilerin halka ml edilmesinde yayın gücünü gösteren, aynı zamanda İnkilbın ruh ve esaslarını duyuracak periyodik Şube dergilerinin yayınlanması olmuştur. Halkevleri arasında ilk olarak ıkarılan¹⁰³ Eskişehir Halkevi'nin *Halkevi*¹⁰⁴ dergisi de bu genel amaç doğrultusunda 30 AĞustos 1932 tarihinden itibaren yayınlanmaya başlamıştır.¹⁰⁵ *Halkevi* dergisi bir kaç defa hem yayına ara vermi hem de isim deĐiŐikliklerine uĐramıŐtır. Dergi 36. sayısından itibaren yayımına bir süre ara vermek zorunda kalmıŐ¹⁰⁶ 1937 yılı AĞustosu'ndan itibaren 37.

⁹⁸ *Halkevi*, Şubat 1936, Sayı 34, s.360.

⁹⁹ *Halkevi*, AĞustos 1937, Sayı 37, s.519.

¹⁰⁰ *Halkevi*, Şubat 1938, Sayı 39, s.582.

¹⁰¹ *Halkevi*, II.Kanun-Şubat 1944, Sayı 69-70, s.23-24.

¹⁰² *Halkevi*, 19 Mayıs 1943, Sayı 51, s.28.

¹⁰³ *lk*, Mayıs 1934, Sayı 15, s.225.

¹⁰⁴ E.Semih Yalçın, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I Kaynaklar*, Ankara, 2004, s.208. Derginin adının "Halkevi" olmasıyla ilgili Haziran 1938 tarihli *Halkevi* dergisinin 40.sayısında Şöyle bir anekdot yer almaktadır: "Dergimizin "Halkevi" olarak neŐredildiĐi sırada Atatürk Őehrimize Şeref vermiŐlerdi. Cumhuriyet Halk Partisi'nde Evin alıŐmaları hakkında bir çok sorular sorduktan sonra, dergiyi görmek istediler. Daha önce hazırlanan kk bir koleksiyon kendilerine takdim edildi. Atatürk derginin üstündeki Halk Evi kelimesini görünce, o zaman genel sekreter vekili olan Saffet Arıkan'a dönerek: Siz çıkaracağınız mecmuaya nasıl bir isim buldunuz? diye sordular. Sayın ve kıymetli Saffet Arıkan, Halkevi isminin daha ziyade merkezde neŐredilecek bir mecmuaya verilebileceğini fakat bu emrivakinin kendilerini tereddüde düŐürdüĐünü söyleyince Atatürk: Madem ki EskiŐehirliiler sizden önce davranmıŐlar ve mecmualarına Halkevi adını koymuŐlardır. Onların bu müktesep haklarına riayet lazımdır, buyurdular. Bu suretle dergimizin ismi inkilbın büyük yaratıcısı tarafından tensip ve tescil olundu."

¹⁰⁵ Nurettin Gz, *Tek Parti İdeolojisinin Yayın Organları, Halkevleri Dergileri (1932-1950)*, Ankara, 1995, s.35.

¹⁰⁶ Dergilerin yayımının Cumhuriyet Halk Fırkası yönetimince sıkı bir Şekilde takip edildiği anlaşılmaktadır. Zira Halk Fırkası Genel Sekreterliği'nce 4 Eylül 1936 tarihiyle Eskişehir Halkevi baŐkanlıĐına gönderilen yazıda derginin 34.sayısından itibaren neden gönderilmediği soruluyordu. Halkevince verilen cevapta yaz mevsimi münasebetiyle yazı yazan bir çok kişinin Őehirden ayrıldığı, Neşriyat Şubesi baŐkanının rahatsızlığı dolayısıyla bir gecikme olduğu, Ekim ayından itibaren derginin neŐrine muntazaman devam edileceği bildiriliyordu. BCA 490.1.0.0.833.290.1, 09.09.1936.

sayısıyla yayımına devam etmiştir. Bu arada 29 Birinci Teşrin 1938 tarihli 41. sayısında isim değişikliğine gidilerek dergi *Porsuk Halkevi* adını almıştır.¹⁰⁷ Yayımına yeniden ara vermek zorunda kalınan dergi, Eylül 1939 tarihli mükerrer 41. sayıdan itibaren yeniden isim değişikliğine gidilerek, 49. sayısına kadar bu sefer yalnızca *Porsuk* adıyla yayımlanmaya devam etmiştir.¹⁰⁸ Ancak derginin yayımlanmasına, bazı sıkıntılardan dolayı yeniden beş aylık bir ara verilmiş¹⁰⁹ nihayet 23 Şubat 1941 tarihli 50. sayısından itibaren yine ilk adına dönerek *Halkevi* olarak yayımlanmıştır.¹¹⁰ Dergi Eskişehir’de Sakarya matbaasında basılmıştır.¹¹¹ Yaşanan aksaklıklar nedeniyle bazı sayıları zamanında çıkarılmayan derginin bazı sayıları da birkaç sayı birleştirilerek çıkarılmıştır. Derginin yayımına son vermesiyle ilgili de herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak Mayıs–Haziran 1946 tarihli 97-98. sayısının derginin son sayısı olduğu anlaşılmaktadır.¹¹²

Yazı ve Neşriyat müdürlüğünü Faruk Şükrü¹¹³, İdare İşleri Müdürlüğünü Abdülkadir Ziya’nın yaptığı derginin ilk yazarları, Faruk Şükrü ve Abdülkadir Ziya ile birlikte Ali Numan (Kıraç)¹¹⁴, Doktor Nuri, Ahmet Şükrü, Doktor

¹⁰⁷ *Porsuk Halkevi*, 29 Birinci Teşrin 1938, Sayı 41, s.1.

¹⁰⁸ *Porsuk*, Eylül 1939, Sayı 41, s.621.

¹⁰⁹ Derginin yayımına bu kadar uzun süre ara vermesinin sebebi olarak yazı sıkıntısı çekilmesi gösterilmektedir. *Halkevi*, 23 Şubat 1941, Sayı 50, s.1.

¹¹⁰ *Halkevi*, 23 Şubat 1941, Sayı 50.

¹¹¹ Mahmut H. Şakiroğlu, “Halkevi Dergileri ve Neşriyatı”, *Kebikeç*, Yıl 2, Sayı 3, 1996, s.139.

¹¹² 1948 yılında İstanbul’da yayımlanan *Cumhuriyetin 25.Yılında Eskişehir’e Bakış* (İstanbul 1948) kitabında Halkevi tanıtılırken “Halkevinin geçen senelere kadar neşrettiği “Halkevi, Porsuk dergisi” ibaresinden anlaşıldığına göre 98.sayısıyla birlikte Halkevi dergisi yayımına son vermiştir. *age.*, s.57. Öte yandan Cumhuriyet Halk Partisi tarafından 1948 yılında yayımlanmış olan “XVI. Yıldönümünde Halkeviler ve Halkodaları” adlı kitapçıkta Halkevi dergileri listesinde Eskişehir Halkevi dergisi yer almamaktadır. Öte yandan 14 Mart 1950 tarihli Sesşık gazetesinde Halkevi dergisinin yeniden yayımlanmaya başlayacağını bildiren bir haber vardır. Ancak kaynaklarda yeniden yayımlandığına dair bir bilgi-belge mevcut değildir.

¹¹³ İsmail Okyay’ın hazırladığı *Elli Yıllık Eskişehir Basını* (Eskişehir 1958) eserinde ateşli bir Türk milliyetçisi, imanlı bir kemalist, samimi bir inkılâpçı, heyecanlı bir halk hatibi ve değerli bir gazeteci olarak tanıtan Faruk Şükrü Yersel, Halkevi’nin en aktif elemanlarından birisidir. 1897 yılında Afyon’da doğan Faruk Şükrü Bey, ilk ve orta öğrenimini Afyon’da bitirmiş, İstanbul Fevziâti Lisesi’nden mezun olduktan sonra askere alınmış, I. Dünya Savaşında esir olmuş, *Hindistan Esareti*, *Esirin Değeri* ve *Makedonya* adlı üç eserini bu esaret sırasında yazmıştır. Afyon’da 1923 yılında *İnkılap* isimli bir gazete çıkarmaya hazırlanırken Eskişehir’e gelerek, 1925 yılında Abdurrahman Ünügür’le birlikte *Sakarya* gazetesini çıkarmaya başlamıştır. *Yayla Çocukları* ve *Mehmetçik* isimli iki kitabı bulunan Faruk Şükrü bey, *Pınar*, *Biçimköy*, *Porsuk*, *İnkılap*, *Karadayı*, *Hür Millet*, *Kocatepe* gazete ve dergilerini neşretmiştir. 14 Mayıs 1955’te vefat etmiştir. Okyay, *age.*, s.99-101.

¹¹⁴ Halkevi’nin en çalışkan elemanlarından olan aynı zamanda Halkevi başkanlığı da yapan ve Eskişehir tarımına çok önemli katkılar sağlayan Ali Numan (Kıraç) Bey 1897’de Bursa’da doğmuş, Afyon İdadisi ve Bursa Ziraat Mektebi’nden mezun olmuştur. Bursa Ziraat Mektebi’nde öğretmen olarak başlayan ziraatçılık serüveni, Ankara’da Gazi Çiftliği’nde devam etmiş ve eğitimini tamamlamak üzere Atatürk tarafından Amerika Birleşik Devletleri’ne gönderilen ilk

Şükrü, Doktor Nuri Mustafa , Osman Şeref, Kâzım, Ahmet Hâmit, en çok yazı yazarlar ise Necip Necati (Özeren), Cemal Duru¹¹⁵, Dr.Sırrı Alıçlı, Şahap Gürsel, Lütfü Oğuzcan¹¹⁶, Ümit Yaşar Oğuzcan¹¹⁷, Esad Serezli¹¹⁸, Azmi Gökmen, Niyazi Akşit¹¹⁹, Avukat Mehmet Türkmenoğulları, Cemal Oğuz Öcal, Ali Haydar Yeşilyurt, Rıza Ümit, Abdülkadir Gürol, Halim Sait Özaş, Eşref Dere gibi yazarlardır. Dergide roman ve piyesler de tefrika edilmiştir ki bunlar Faruk Şükrü'nün *Mehmetçik*¹²⁰, *Ocakbaşında*, *Yayla Çocukları* ve *Çöküş*¹²¹ adlı eserleridir. Sayfa sayısı sürekli değişiklik gösteren, iyi bir baskı kalitesine sahip olan dergide fotoğraflara da oldukça fazla oranda yer verilmiştir.

Dergi yerel tarih bağlamında köy tetkiklerine de önem vermiş, Arapören, Kayı, Kuyucak, Yakakayı, İsmetpaşa ve Ballasar (Pessinus-Ballıhisar) köyleri çeşitli sayılarda tanıtılmıştır.

Dergide 25. sayıdan itibaren dilde Türkçeleştirme çabalarına paralel olarak yeni sözcükler de kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin bu sayıda kullanılan yeni sözcükler ve karşılıkları şöyledir: savlak (dava), törü (devlet), ürün (mahsül), siyasal (siyasî), kutlu (mübarek), güvende (kahpe), amaç (hedef), bayındır (mamur), ası (menfaat), yelen (ihtiras), yön (taraf, cihet), öykü (ihmal), yüküm (vazife), ulus (millet) özen (itina), ekonomi (iktisad) ulusal (millî), kurum

ziraatçı olmuştur. 1927-1931 yılları arasında Kansas Ziraat Koleji sonra Nebraska Üniversitesi'nden mezun olarak Türkiye'de dönmüş ve çalışmalarına Eskişehir'de devam etmiştir. "Kıraç" soyadı kendisine Atatürk tarafından verilmiştir. Ali Numan Bey ve eşi Semiha Hanım, on yıl oğulları Can ve İnan'la Eskişehir'in beş kilometre dışında Karacaşehir eteklerinde kurulan Drayfarming Deneme İstasyonu'nda yaşamışlardır. Ali Numan Kıraç, Türk tarımının gelişmesi için eleman yetiştirme, yeni metotlar ve ürünler geliştirme çalışmalarını 31 yıl sürdürmüştür. Türk tarımında kullanılan pek çok yeni tür tohumu geliştirmiştir. Tarım Bakanlığı Müsteşarlığı ve Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü'nden emekli olarak İstanbul'a taşınmış ve 30 Haziran 1954 günü hayata veda etmiştir. <http://alinumankirac.org/alinumana.aspx>.

¹¹⁵ Eskişehir Lisesi Türkçe öğretmeni.

¹¹⁶ Ticaret Odası Başkâtibi, şair Ümit Yaşar Oğuzcan'ın babasıdır.

¹¹⁷ Cumhuriyet döneminin en önemli şairlerinden olan Ümit Yaşar Oğuzcan 22 Ağustos 1926 tarihinde Tarsus'ta doğdu. Eskişehir Ticaret Lisesi'ni bitirdi (1946); Türkiye İş Bankası'na girerek Adana, Ankara ve İstanbul'da çalıştı, otuz yılını doldurunca Halkla İlişkiler Müdür Yardımcısı görevinde iken, emekliliğe ayrıldı (Haziran 1977). İstanbul'da kendi adını taşıyan sanat galerisi kurdu. Şiire 1940'da Yedigün şairleri arasında başlayan; 1975'te 33 şiir, 4 düzyazı kitabı, 13 antoloji ve biyografik eser, toplam 50 kitap çıkarmış bulunan, şiir plakları, şarkı sözleri ve yergileriyle tanınan Oğuzcan, günümüzün en popüler şairidir. Genellikle Faruk Nafiz Çamlıbel duyarlılığında ve aşk, ayrılık, özlem temaları ekseninde çoğalttığı şiirini, 1973'te büyük oğlu Vedat'ın ölmesi üzerine, hayatın boşluğu, ölüm ve acı gibi derinliklere, öz ve biçim yoğunlaşturmalarına yöneltti. Şairlik başansını, daha etkili, aruzla yazdığı rubailerinde gösterdi. 4 kasım 1984 tarihinde vefat etti. Bkz. Şükran Kurdakul, *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, İstanbul, 1999, s.460-461; Mahir Ünlü, Ömer Özcan, *20. Yüzyıl Türk Edebiyatı*, İstanbul, 1991, ss.552-560; Mehmet Çetin, *Türk Şiiri Antolojisi*, İstanbul, 1994, s.535.

¹¹⁸ Vakıflar Müdürü.

¹¹⁹ Lise Tarih Öğretmeni.

¹²⁰ Bu roman 1938 yılında İstanbul'da Suhulet Kitabevi tarafından basılmıştır.

¹²¹ İki perdelik piyes.

(cemiyet), oruç (heyecan), kurun (vakit), buyuruk (emir), güre (enerji), arıtmak (temizlemek), erdemlilik (fazilet), genel (umumî), kural (kaide), kamumuz (hepimiz), dirim (hayat).¹²² Bu bağlamda derginin yazarlarından Cemal Duru'nun önerdiği ay adları da ilgi çekicidir: Eylül=Döküm; Birinci Teşrin=Ekim; İkinci Teşrin=Katım; Birinci Kanun=Sonay; İkinci Kanun=İlkay; Şubat=Güdük-Döl; Mart=Çimen; Nisan=Çiçek; Mayıs=Çağla; Haziran=Başak; Temmuz=Harman; Ağustos=Savrum¹²³

Dergi zaman zaman özel sayılar da çıkarmıştır. Derginin İkinci Teşrin-Birinci Kanun 1939 tarihli sayısı “Atatürk Özel Sayısı”¹²⁴; Temmuz 1940 tarihli 48. sayı “Kızılay Özel Sayısı”¹²⁵; Ağustos 1940 tarihli 49. sayısı “Lozan ve 30 Ağustos Özel Sayısı”¹²⁶; Mart 1944 tarihli 71. sayısı “İkinci İnönü Özel Sayısı”¹²⁷; Nisan-Mayıs 1944 tarihli 72-73.sayısı “Çocuk ve Gençlik Özel Sayısı”¹²⁸, Haziran 1945 tarihli 86. sayı “Toprak Bayramı Özel Sayısı”¹²⁹, Ocak-Şubat 1946 tarihli 93-94. sayılar ise “Halkevlerinin 14.yıldönümü Özel Sayısı” olarak çıkmıştır.¹³⁰ Diğer şubelerin çıkardıkları dergiler üzerinde bir çeşit denetleyicilik işlevini yerine getiren *Ülke* dergisinin çeşitli sayılarında eleştirilere maruz kalsa da¹³¹ Eskişehir Halkevi Dergisi, Halkevi dergileri içinde şekil ve içerik bakımından oldukça düzeyli bir dergi özelliğine sahiptir.

Yaşayanların Belleğindeki Halkevi

Eskişehir Halkevi'nin faaliyetlerine tanıklık eden ve o günleri yaşayanların ifadesine göre Halkevi şehrin kültürel anlamda bir lokomotifidir. Bu bağlamda o günleri yaşayanlardan emekli fotoğrafçı Ramazan Özen şunları aktarmaktadır:

Ben küçük iken, zaten Halkevi civarında oturuyordum (Sakarya Caddesi'nin girişinde). Çok yakındım Halk Evi'ne... Orada biz çok şeyler gördük: Şiir günleri, tiyatrolar, konserler, sergiler, her 10 Kasım'da

¹²² *Halkevi*, 30 İkinci Teşrin 1934, Sayı 25, s.3-4.

¹²³ *Halkevi*, Ocak-Şubat 1945, Sayı 81-82.

¹²⁴ *Porsuk*, İkinci Teşrin-Birinci Kanun 1939, Sayı 43-44.

¹²⁵ *Porsuk*, Temmuz 1940, Sayı 48.

¹²⁶ *Porsuk*, Ağustos 1940, Sayı 49.

¹²⁷ *Halkevi*, Mart 1944, Sayı 71.

¹²⁸ *Halkevi*, 11 Nisan-Mayıs 1944, Sayı 72-73.

¹²⁹ *Halkevi*, Haziran 1945, Sayı 86

¹³⁰ *Halkevi*, Ocak-Şubat 1946, Sayı 93-94.

¹³¹ *Ülke*'nin Nisan 1935 tarihli 26. sayısında Eskişehir Halkevi dergisinde birinci yerin memleket araştırmaları olması istenmektedir. Yine *Ülke*'nin Mayıs 1936 tarihli 39. sayısında “Eskişehir gibi tarih ve folklor bakımından pek zengin olan bir yerde bu mecmua daha olgun ve dolgun çıkabilir. Eskişehir'deki arkadaşların Freud'un Psikanaliz'ini bir tarafa bırakarak dürbünlerini uzaklara değil Eskişehir'e çevirmelerini bekleriz” denilerek, dergide yayınlanacak yazıların öncelikle milli meseleler hakkında ve halkın anlayabileceği düzeyde olması istenmektedir.

GünbaŐı'na bakan köŐesindeki o viraj, o münhani yerde "Atatürk KöŐesi" yapıyorlardı. Bir kız öğrenci, bir erkek öğrenci nöbete dikeyorlardı orada; halk da Atatürk'e saygı duruŐu yapıyordu. Her 10 Kasım'da öyle yapıyorlardı orada. Çok güzel oluyordu. Kültür hizmeti veriyordu Halk Evleri, o zaman. Ben orada çok tiyatro seyrettim; okulların tiyatroları orada sergileniyordu. Lisenin, Atatürk Lisesi'nin oynadığı oyunlar vardı. İstanbul'dan gelen tiyatrolar oynuyordu. KonuŐmacılar gelip konuşmalar yapıyorlardı. Müzik dersleri veriliyordu; keman dersleri ve müzik aletleri dersleri veriliyordu meraklısına. Yani halka çok faydalı kültür hizmeti yapıyordu, Halk Evleri. Sonraları iŐte ben orayı çok iyi biliyorum. Demokrat Parti geldi 1950 senesinde, bir müddet sonra orayı bozdular; Halk Evi'ni Halk Evi olmaktan çıkardılar, orayı başka maksatlarla kullandılar: AŐađda dükkanlar açıldı; sebze ci vardı, kasap vardı, meyhane vardı bir tane de... Biz o meyhaneye de gittik, rakıları içtik ama güldüğüme bakmayın, orada meyhane var diye sevinmedim de söylüyorum; yani meyhane oldu, "o kültür merkezinin altında meyhane bile oldu" demek istiyorum yani. Çeşitli, küçük küçük yan yana dükkânlar sıraladılar Sivrihisar Caddesi'nin boyunca yani Halkevi boyunca dükkanlar yaptılar-velhasıl orası öylece yok oldu... Őimdiki görüntüsü de tabii görüntü önemli değil ama oradaki o kadar çok hizmet, Şehrin en göbeğinde, yani ulaŐımının kolay olduğu bir yerde veriliyordu. Onu yok etmeleri; beni ve benim gibi çok kiŐiyi üzdü o zaman, üzüldük yani... İyi olmadı hiç... Şimdi orada bir banka var; yani, yazık oldu bence Halkevi'nin o güzel binanın kaldırılması. Yalnız Eskişehir'de değil, bütün Türkiye'de yazık oldu; ben orayı yakından biliyorum, çok yakındaydım çünkü... Demokrat Parti geldikten bir müddet sonra orayı kapattılar Eskişehir'de ve bütün Türkiye'deki Halkevlerini - Halk Evi deyince Halk Parti'yi çağrıştııyor- diye herhalde kapattılar. Dolayısıyla bütün o kültür hizmetleri de yok oldu. Sonradan da benim gözümdeki o bina yok oldu, ŐŐ Bankası var o köŐede Şimdi.¹³²

Yine o günleri yaşayanlardan Avukat Hâlim Sait Kayılı da Şunları hatırlıyordu:

Eskişehir de ilk defa Halkevi olarak kullanılan yer Süleyman Çakır Kız Lisesi'nin bulunduğu yerdi. Őimdiki planla kaldırılması istenen yerde yapılan bir bina Halkevi olarak kullanılmaya başladı. Ondan sonra burada bir öğretmen emeklisi müdür İbrahim Sivri isminde emekli Halkevi yöneticisi olarak çalıştı. Biz de öğrenciyken köycülük kolu olarak orada vazife yaptık, toplantılar yaptık.

O günlerin, Halkevi zamanlarının yaşayan tanıklarından esnaf Hayrettin Hepkul da hatırladıklarını Şöyle ifade etmektedir:

1950 yılına kadar -yani Demokrat Parti iktidara gelinceye kadar- orası (halkevi binası) Halk Partisi olarak kullanılıyordu. Hatta biz orada kurs bile gördük, tâ 950'de. Tabii, o Demokrat Parti iktidara geldikten sonra, parselleyip sattı... Sonra deđiŐti, deđiŐti... O Halk Evi özelliğini kaybetti.

¹³² http://www.eskisehir-bld.gov.tr/oldarsivhaber_detay.php?haberid=129

Şimdi, tamamen iş yeri olarak kullanılıyor yani oraları... 1950 senesine kadar orası Halk Evi olarak kullanılıyordu; neticede Halk Evi binası tamamen kayboldu. Yani 1950 senesine kadar Halk Evi olarak kullanılan bina, Demokrat Parti iktidara geldikten sonra; parsellenerek esnafa satıldı. Satıldıktan sonra, her alan esnaf kendilerine göre işyerleri yaptılar.¹³³

Öyle anlaşıyor ki Eskişehir Halkevi o günleri yaşayanların gözünde her şeyden önce bir kültür ocağı idi. Bu yönüyle halkın büyük ilgisine mazhar olmuştu. Ancak değişen siyasi durumdan Halkevleri de nasibini aldı. Cumhuriyet Halk Partisinin arka bahçesi olarak değerlendirilen bu kurumlar Demokrat Parti iktidarıyla birlikte kapatıldı. Bu durum hiç şüphesiz Halkevi mensuplarını, bu kurumlarda kültürel faaliyetlere katılan, konferanslara, şiir günlerine, tiyatrolara giden insanları fazlasıyla üzmüştü.

Sonuç

Diğer Halkevleri gibi 8 Ağustos 1951 tarihli 5830 sayılı yasa ile sahip olduğu menkul ve gayrimenkul malvarlığı hazineye aktararak kapatılan Eskişehir Halkevi¹³⁴ faaliyette kaldığı on dokuz yıl içinde, Türk İnkılâbı'nın ulus-devlet temellerini vatandaşa benimsetmek hususunda çok önemli bir görevi yerine getirirken, gerçekleştirdiği toplumsal ve kültürel faaliyetlerle modern Türk toplumunun oluşumu yolunda olağanüstü bir çabanın içinde olmuştur. Eskişehir Halkevi'nin sairleriyle beraber kendi özümsemiği işlevi neşrettiği *Halkevi* dergisinin 30-32. sayısında şu cümlelerle açıklanıyor: "Cumhuriyet Halk Partisi'nin bu güzel kurumu yurttan görülen her iyi hamlenin başındadır. Altı okun bir ulusa gösterdiği yolları, Halkevi yılmaz ve yıkılmaz bir yükselme aşkının hamleleri ile aşmakta ve her zaman, Türk kültürünün köklü kaynaklarından aldığı ışıkla yine bu kültürün kaynaklarına koşturmaktadır."

Özellikle açtığı kurslar, yapmış olduğu yardımlar toplumun birlik beraberliğinin güçlendirilmesi, toplumsal dayanışma ve işbirliğinin geliştirilmesi açısından fevkalade önemi haizdir.¹³⁵ Bu faaliyetleri gerçekleştirirken de halkevlerinin genel prensipleri göz önünde tutulduğundan, faaliyetler diğer Halkevleriyle büyük benzerlikler göstermektedir. Öte yandan İnkılâbın ideolojisinin yayılmasının Eskişehir'de de daha çok tiyatro eserleri ve

¹³³ Aynı yer.

¹³⁴ Halkevlerinin kapatılması ile ilgili yasanın çıkmasıyla birlikte, maliye bakanlığı tarafından verilen emirle Halkevleri ve Halkodalarına polis ve jandarma marifetiyle müdahale edilerek eşyalara el konulmuştur. Örneğin 14 Ağustos 1951 günü akşamı Sivrihisar kaymakamlığı Halk partisi ve halkevi başkanına haber vermeden Halkevindeki eşyaları tespit etmiş ve kapı halkevi mühürü ile mühürlenerek, Halkevinin faaliyetlerine son verilmiştir. Bu durumu Halkevi başkanı Mustafa Uça Kaymakamlık nezdinde protesto etmiştir. *Sakarya*, 17 Ağustos 1951.

¹³⁵ *Halkevi*, 29.10.1935, Sayı 30-32, s.231.

konferanslar vasıtasıyla yürütüldüğü, yapılan sosyal çalışmalarla Halkevi'nin halk ile devlet arasında bir aracı vazifesi görmüŐtür.

Öte yandan Eskişehir Halkevi'nin çıkarmış olduğu *Halkevi* dergisi de yayında kaldığı yaklaşık on beş yılda hem Halkevi'nin sesi, hem de kentin tarihine belgesel olarak kaynaklık edecek önemli bir yayın organı olmuştur.

Kaynaklar

- ALPAGUT Leyla (2009) 1930'larda Bir Mimar, İzzet Baysal, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 26, Sayı1, Haziran.
- BALTACIOĞLU İsmail Hakkı (1950) *Halkın Evi*, CHP Halkevleri Bürosu, Kılavuz Kitaplar, Ulus Basımevi, Ankara.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi* [BCA, Ankara]
- Cumhuriyet Halk Partisi Evrakı [Fon.Kod. 490.01]
- BOYACIOĞLU Levent (1992) Tek Parti Döneminde İnkılap Temsilleri-I, *Tarih ve Toplum*, Cilt 17, Sayı 102 (Haziran), 30-36.
- BOYACIOĞLU Levent (1992) 1933: İnkılap Temsilleri'nin Altın Yılı-II, *Tarih ve Toplum*, Cilt 18, Sayı 103 (Temmuz), 30-35.
- BOYACIOĞLU Levent (1992) İnkılap Temsilleri-III: Bayönder, *Tarih ve Toplum*, Cilt 18, Sayı 104 (Ağustos), 26-33.
- BOYACIOĞLU Levent (1992) İnkılap Temsilleri-IV: Atatürk Çizmelerini Giyiyor, *Tarih ve Toplum*, Cilt 18, Sayı 105 (Eylül), 13-24.
- CHP Halkevleri ve Halkodalarının Yurt İçinde DağılıŐları* (1945) Doğuş Matbaası, Ankara.
- C.H.P. Halkevleri Yayınları Bibliyografyası 1932-1950* (2001) Yay. Haz. Orhan ÖZACUN, Kitap Matbaası, İstanbul.
- CHP XVI.Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları* (1948) Ulus Basımevi, Ankara.
- Cumhuriyetin 25.Yılında Eskişehir'e Bakış* (1948) Bakış Müessesesi Yayınları, İstanbul.
- ÇEÇEN Anıl (2000) *Atatürk'ün Kültür Kurumu, Halkevleri*, Cumhuriyet Kitap Kulübü, İstanbul.
- ÇIKLA Levent (2006) Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü Anısına Yapılan Edebî Yayınlar , *Turkish Studies*, Cilt 1, Sayı 1 (Temmuz-Ağustos-Eylül), 45-67.
- DURUKAN Ayşe-Türkan Ulusu URAZ (2008) Cumhuriyetin Kültür Kurumu Olarak Halkevi Binaları, *İTÜ Dergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım* , Cilt 7, Sayı 1 (Mart), 38-49.
- Eskişehir 15 Yılın Kitabı* (1938) Kültür Matbaası, İstanbul.
- GOLOĞLU Mahmut (2009) *Tek Partili Cumhuriyet*, Türkiye İŞ Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- GÜZ Nurettin (1995) *Tek Parti İdeolojisinin Yayın Organları Halkevleri Dergileri (1932-1950)*, Kariyer Matbaacılık, Ankara.
- Hakimiyeti Millîye* (1932) 23 Şubat.
- Halkevi-Halk Evi* (Eskişehir Halkevi Dergisi)

Halkevleri 1932-1935,103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı (1935) Ankara.

<http://alimumankirac.org/alinumun.aspx>, 11.03.2010.

http://www.aruz.com/umit_yasar/u_yasar_asayfa.htm, 22.05.2010.

KARADAĞ Nurhan (1990) Halkevleri Oyun Dağarcığı:1932-1951, *Erdem*, Cilt V, Sayı 13 (Ocak), 81-122.

KARADAĞ Nurhan (1988) Halkevleri ve Halkodaları Tiyatro Kolları Çalışmaları 1932-1951, *Erdem*, Cilt IV, Sayı 12 (Eylül), 1063-1082.

KURDAKUL Şükran (1999) *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

OKYAY İsmail (1958) *Elli Yıllık Eskişehir Basını*, Yeni Matbaa, Eskişehir.

Porsuk (Eskişehir Halkevi Dergisi)

Porsuk Halkevi (Eskişehir Halkevi Dergisi)

Sakarya (1934) 23 I. Teşrin. (Gazete)

Sesizlik (1949) 18 Aralık, (1950) 10 Şubat. (Gazete)

ŞAKİROĞLU Mahmut H. (1996) Halkevi Dergileri ve Neşriyatı, *Kebikeç*, Yıl 2, Sayı 3, 131- 142.

ŞİMŞEK Sefa (2002) *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

T.C. Resmî Gazete, Sayı: 7882, 11.08.1951 (Kanun No: 5830).

TBMM Kanunlar Dergisi (1951) Dönem 9, Cilt 33, TBMM Basımevi, Ankara.

TEKEREK Nurhan (2005) Halkevleri (1932-1951) Temsil Şubeleri ve Bir Örnek: Adana Halkevi Temsil Şubesi, *Erdem*, Cilt XV, Sayı 43 (Mayıs), 15-26.

TOKSOY Nurcan (2007) *Halkevleri, Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak*, Orion Yayınevi, Ankara.

Ülkü (Ankara Halkevi Dergisi)

ÜSTEL Füsun (1997) *Türk Ocakları (1912-1931)*, İletişim Yayınları, İstanbul.

YALÇIN E.Semih (2004) *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I Kaynaklar*, Siyasal Kitabevi, Ankara.